

پودمان ۳

شناخت مشکلات شایع رفتاری کودکان پیش از دبستان

هیچ کودکی نیست که مشکلی نداشته باشد و هیچ مشکلی نیست که مربوط به بزرگ‌ترها نباشد.

هدف توانمندسازی ۱-۳: رفتار مربی را توضیح دهد.

بررسی رفتار مربی

تمرین کنید

فعالیت ۱: به دو نفر از معلمان خود بیندیشید. معلم نخست، کسی است که او را دوست داشته و از او بسیار آموخته‌اید و از کلاسش لذت برده‌اید (معلم الف). معلم دوم، کسی است که او را دوست نداشته، از او کمتر آموخته و از کلاسش لذت نبرده‌اید (معلم ب). ویژگی‌های دو معلم را بدون مبالغه، به‌طور خلاصه توصیف کنید.

معلم الف)

معلم ب)

حال این توصیفات و ویژگی‌ها را در جدول زیر وارد کنید و سپس بگویید شما دوست دارید چگونه معلمی باشید؟

معلم الف	معلم ب
۱ سخت گیر است	سخت گیر نیست
۲ شوخ طبع است	خشن است
۳ منظم است	نامنظم است
۴ مرتب است	نامرتب است
۵ خلاق است	بدون خلاقیت است
۶ فضای کلاس او گرم و صمیمی است	فضای کلاس او سرد و بی روح است
۷ صمیمی و مهربان است	نسبت به شاگردان بی تفاوت است
۸ به فعالیت کلاسی اهمیت می‌دهد	نسبت به فعالیت‌های کلاس بی تفاوت است
۹ تدریس او کسل کننده نیست	تدریس او خسته کننده است.
۱۰	
۱۱	
۱۲	

با توجه به اینکه شما در آینده در مراکز پیش از دبستان مشغول به کار خواهید شد، فکر می‌کنید چگونه مربی‌ای خواهید شد؟

■ یک مربی سخت‌گیر که کودکان را با توسل به اطاعت از خواسته‌هایش، مجبور به فراگیری می‌کند، هر گونه پیشنهاد یا ابتکاری را رد می‌کند، برای جلب توجه کودکان به همکاری، پاداش، تنبیه و فشار به آنها روی می‌آورد.

آیا به نظر شما با این روش‌ها، تعدادی از کودکان با نافرمانی، لجباجت و امتناع از یادگیری در مقابل شما مقاومت نخواهند کرد و بد و بدتر نمی‌شوند؟ و یا گروهی بر اثر ترس، ضمن رعایت نظم و قوانین شما خوب و خوب‌تر خواهند شد؟

■ یا یک مربی آسان‌گیر که به کودکان آزادی می‌دهد و انجام دادن هر گونه عملی را برایشان امکان‌پذیر می‌داند.

در این حالت نیز ممکن است به سبب چشم‌پوشی از اشتباهات، دچار مشکل شوید، زیرا توجه شما به تفاوت‌های فردی از بین می‌رود و ناخواسته به علت بی‌توجهی شما به علاقه‌مندی کودکان یا نبود امکانات، هر گونه که می‌خواهند رفتار می‌کنند و شما در پایان روز، در سر و صدای کلاس و کودکان غرق می‌شوید. هر چند سر و صدا نشان‌دهنده ارتباط کلامی کودکان است. اما در پایان روز با یک کلاس در هم ریخته و با وسایلی شکسته و... روبه‌رو می‌شوید، بدون ارزشیابی از کارتان، ضمن اینکه مشکلات رفتاری کودکان بستر مناسبی برای رشد پیدا می‌کنند و در چنین روندی کودکان هرگز از آموختن لذت نمی‌برند و برای خود و اطرافیان تلاش نمی‌کنند. در این صورت میل به همکاری کاهش می‌یابد، خلاقیت از بین می‌رود و رشد اجتماعی و عاطفی کودکان نیز مسیر طبیعی خود را طی نخواهد کرد.

باید به یاد داشته باشید که جایگاه مربی، در زندگی کودکان بسیار حساس است. در واقع پس از والدین، مربی تنها فردی است که علائق کودک را به سمت اهداف آموزشی و پرورشی هدایت می‌کند و مسئول ایجاد شرایطی است که در آن رفتارها و اکتسابات کودک از رشدی مداوم برخوردار گردند.

مربی، علاوه بر جلب توجه و همکاری کودکان لازم است با استفاده از لحن دوستانه و ارائه پیشنهادها و راهنمایی‌های مؤثر، مشوقی برای بحث، گفت‌وگو و تصمیم‌گیری باشد و جو مناسبی برای فراگیری و رشد همه جانبه کودکان فراهم کند تا آنان بتوانند با فراز و نشیب‌های زندگی به خوبی رو به رو شوند.

هدف توانمندسازی ۲-۳: ویژگی‌های مربی برای آموزش به کودکان را بررسی کند.

ویژگی‌های مربی برای آموزش به کودکان

کار با کودکان نیاز به شکیبایی و صبر دارد. هیچ چیز بیش از تلاش و صرف زمان، برای حل مشکلاتی که اصلاً تحت کنترل شما نیست، انرژی شما را تحلیل نمی‌برد و وقتی خسته هستید طبیعی است که بیشتر از روزهای عادی عکس‌العمل نامناسب نشان دهید. سه خطر که مداوم بهداشت روانی مربی را تهدید می‌کند عبارت‌اند از:

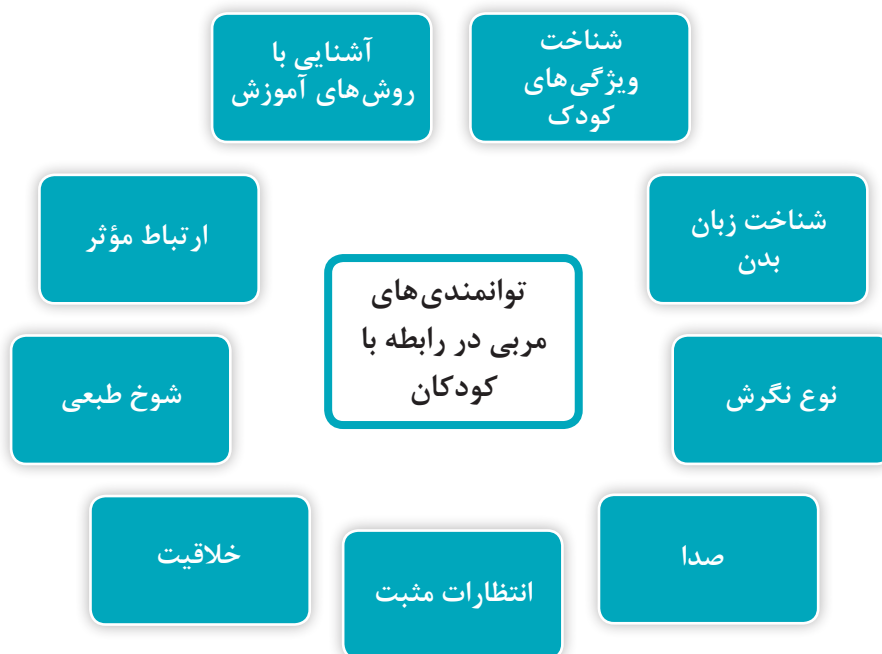
1 داشتن اضطراب بیش از اندازه و نگرانی از موفق نشدن؛

2 بی‌حوصلگی و دلسرد شدن از انجام دادن وظایف؛

۲ از دست دادن انگیزه و بی‌علاقگی به کار و همکاران.

پیش از شروع کار، علاوه بر چیدمان فضا، به تفاوت‌های فردی و رشد همه‌جانبه کودک توجه کنید و به یاد داشته باشید که کودکان با توانایی‌هایی در سطوح مختلف به مهد کودک می‌آیند. عده‌ای با استعداد، بعضی دیرآموز و عده‌ای دارای مشکلات جسمانی خاص‌اند. اما در هر حال پیش از شروع کار، توجه همه را با چنین جملاتی جلب کنید: «خوب بیایید شروع کنیم» یا «همه چیزها را کنار بگذارید می‌خواهیم کتاب بخوانیم». غیر از سلام و آشنایی با اسم تک‌تک کودکان، به آنها بفهمانید که چقدر در همکاری با شما نقش دارند. هرگز مشکلات شخصی خود را به کلاس نیاورید.

در هر حال توانمندی‌های مربی در رابطه با کودکان، به خصوص کودکانی که مشکل رفتاری دارند، به خود شما بر می‌گردد، زیرا نمی‌توان محیط زیست، مسائل خانوادگی و... را تغییر داد. در نتیجه باید به نکاتی که در نمودار زیر آمده است، توجه داشت:

نمودار ۱ - توانمندی‌های مربی در رابطه با کودکان

■ **شناخت ویژگی‌های کودک:** طبیعی است که برای کار با کودک، قبل از هر چیز باید ویژگی‌های رشد همه‌جانبه کودک را بشناسید و بدانید آنها شبیه هم نیستند و لازم است به تفاوت‌های فردی آنان توجه کنید.

■ **شناخت زبان بدن!** هنگام کار با کودکان، به خصوص کودکانی که مشکلات رفتاری دارند، باید مراقب حرکات خود باشید. زبان تن ابزار پر قدرتی است. گاه بدون استفاده از کلام می‌توان با زبان بدن مفاهیمی را ابراز کرد: «خسته‌ام»، «عصبانی هستم»، «تهدید با انگشتان دست» و «تمسخر» با استفاده از حرکات صورت، جدی شدن خطوط صورت و غیره ... تماس چشمی را فراموش نکنید.

■ **نوع نگرش:** وقتی با موقعیت‌های خاصی روبه‌رو می‌شوید، ممکن است عکس‌العمل شما نشان‌دهنده ناتوانی شما باشد. در نتیجه، نه فقط خود شما احساس ناتوانی می‌کنید، بلکه این ناتوانی را منتقل می‌کنید: «من از پس این بچه بر نمی‌آیم».

به جای تمرکز بر ناتوانی، بر توانایی‌هایتان تمرکز کنید. این شما هستی که نگرش خود را باید اصلاح کنید، زیرا در غیر این صورت از انرژی شما کاسته می‌شود و کودک خیلی زود متوجه ناتوانی شما خواهد شد.

به یاد داشته باشید از واژه «ما» به جای «من» استفاده کنید. مانند امروز ما می‌خواهیم نقاشی کنیم.

نکته

■ **صدا:** لحن و کیفیت صدا عامل مهمی در فعالیت‌های آموزشی شماست. صدای بلند (داد زدن) هرگز کارایی ندارد و کودک تنها به صوت، حرکات لب و صورت شما توجه می‌کند. سعی کنید صدایتان را پایین بیاورید و آرام و صمیمی باشید. صدای محکم با فریاد فرق دارد. **تن** صدا پیام را می‌رساند، همان پیامی که قصدش را دارید. صحبت کردن با نرمش، با لحنی محکم و همدلانه خیلی بیشتر مؤثر است.

■ **انتظارات مثبت:** متأسفانه گاهی با پیش‌فرض‌های قبلی با کودک روبه‌رو می‌شوید. مثلاً به ما گفته‌اند این کودک لجوج است (یا برچسب‌های دیگر...). در صورتی که هرگز نباید با پیش‌دآوری با کودک برخورد کنید و باید اصل بر این باشد که این کودک می‌تواند و چنین نیست که می‌گویند.

تأیید توانایی کودک به معنای این نیست که آنها حتماً گزینه‌های صحیح را انتخاب کنند بلکه این بدین معناست که کودک می‌تواند کار درست را انجام دهد. گاهی کودکان از اینکه با شما درگیر شوند لذت می‌برند. با حفظ آرامش و احترام به او توانمندی‌های کودک را بارز کنید. وقت برای فکر کردن به کودک بدهید و بلافاصله بعد از پرسش او را در دادن پاسخ نگران نکنید.

■ **خلاقیت:** خلاقیت یکی از ابزارهای حل مشکل است که به شما امکان می‌دهد تا راه‌های متفاوتی را امتحان کنید. به خصوص در مورد کودکانی که راه‌های انضباطی متداول را نمی‌پذیرند. شما به جای پاداش‌های متداول باید خلاقیت داشته باشید؛ مثلاً دادن حق انتخاب یا حتی همکاری با شما.

تمام سعی شما باید بر روی نقاط قدرت کودک متمرکز باشد و از علائق او بهره بگیرید. فراموش نکنید کودکانی که مشکلات رفتاری دارند بسیار خلاق‌اند.

■ **شوخ طبیعی:** گاهی شوخ طبیعی شما یک نوع ابزار قدرت است. شوخ طبیعی می‌تواند به کودک بفهماند که دوستش دارید، در ضمن به داشتن قدرت خود مطمئن می‌شوید. شوخی‌ها نباید با تمسخر و یا کوچک کردن کودک همراه باشد. شوخ طبیعی به معنای ریشخند یا مداخلاتی که باعث خجالت کودک می‌شود، نیست.

■ **ارتباط مؤثر:** کودکان نیز مانند بزرگسالان دوست دارند مقبول واقع شوند. بنابراین بگذارید کودکان متوجه شوند که شما تا چه حد صادق‌اید و در مورد آنها نظر منفی ندارید. تقویت روابط مثبت نیاز به تلاش و زمان دارد و کودکان خیلی زود متوجه صداقت و بی‌صداقتی می‌شوند و رفتارهای ساختگی را دوست ندارند. به قول کارل راجرز^۱ تنها راه مؤثر، توجه مثبت بی‌قید و شرط است.

۱- روان‌شناس آمریکایی KARL RAJERS

■ **آشنایی با روش‌های آموزش:** شما باید با توجه به محتوای آموزش و سن کودک، روش آموزشی خاص آن را انتخاب کنید.

فعالیت ۲: به عنوان یک مربی، برای اینکه بتوانید با توجه به تفاوت‌های فردی کودکان، در هنگام اجرای فعالیت‌های آموزشی برخورد مناسبی داشته باشید چه توانمندی‌هایی لازم است کسب کنید؟

گفت‌وگو کنید

تمرین کنید

فعالیت ۳: با مراجعه به فعالیت ۱ یکبار دیگر به همان صورت، ویژگی‌های خودتان، سپس ویژگی معلم آرمانی‌تان را بنویسید و در جدول یادداشت کنید.

ویژگی‌های من مربی:

ویژگی‌های معلم آرمانی من:

پس از یادداشت کردن صفات معلم‌ها در جدول زیر، آن ویژگی را که مربوط به خودتان است، با دایره از بین ۱ تا ۷ و آنچه را که معلم آرمانی شما دارد با علامت ضربدر در جدول زیر مشخص کنید. این جدول به شما می‌گوید که با معلم آرمانی چقدر فاصله دارید.

معلم آرمانی	رتبه‌بندی	من مربی	
خلاقیت داشتن	۷ ✗ ۵ ۴ (۳) ۲ ۱	خلاقیت داشتن	۱
مهربان بودن	۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱	مهربان بودن	۲
خوش پوش بودن	۷ ۶ (۵) ۴ ۳ ✗ ۱	توجه به لباس	۳
			۴

فعالیت ۴: خودتان را با توجه به موارد فوق محک بزنید؛ فکر می‌کنید تا رسیدن به یک مربی مطلوب (ایده آل) چقدر فاصله دارید؟ گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

تمرین کنید

هدف توانمندسازی ۳-۳: اثر تشویق و تنبیه بر رفتار کودکان را تحلیل کند.

اثر تشویق و تنبیه بر رفتار کودکان

در کتاب‌های لغت در مقابل کلمه «انضباط»، معانی متعددی چون نظم داشتن، آراستگی، نظم و ترتیب، پیروی کامل و سامان‌پذیری بیان شده است. شاید در مسائل تربیتی زیباترین و کارآمدترین معنا برای این کلمه تکراری، که مقالات بسیاری درباره‌اش نوشته شده است و خواهد شد، لغت «سامان‌پذیری» باشد. زیرا بیش از آنکه بخواهیم رفتار کودکی را به کلی تغییر دهیم و از او فرد دیگری بسازیم، هدف این است که اصلاح رفتار کنیم و رفتار او را سامان دهیم. اغلب والدین و مربیان برای این «سامان‌دهی» راهکارهای گوناگونی به کار می‌گیرند، از جمله اخطار، تهدید، منع کردن و استفاده از تقویت‌کننده‌های رفتاری (مثل تشویق و مذاکره و ...).

با وجود تنوع و گوناگونی برخوردها، برای تشویق کودک به ادامه همکاری سه‌راه زیر قابل بررسی است:

۱ کودک را تنبیه می‌کنیم.

۲ کودک را می‌ستاییم.

۳ تشریح می‌کنیم که چه می‌کرد بهتر بود؟

تنبیه

تنبیه، چه به صورت بدنی و چه خشونت کلامی و بدزبانی از جمله روش‌هایی است که مربیان و والدین برمی‌گزینند. از جمله فریاد زدن، کودک را جلوی دیگران سرزنش کردن، او را از فعالیت مورد علاقه محروم کردن. بی‌شک این مجموعه راهکارها نمی‌تواند تضمینی برای کنترل و اصلاح رفتار کودک باشد و چه بسا بزرگ‌ترها بعداً از کار خود نیز ناراحت می‌شوند و به دلجویی کودک می‌پردازند. علاوه بر این کودکان نیز یاد می‌گیرند که از همین روش در برخورد با دیگران استفاده کنند (شکل ۱).

از این رو تنبیه صرفاً باعث تسلیم موقت کودک است و نتیجه مثبتی ندارد و به یادگیری کمک نمی‌کند و تأثیری در اصلاح رفتار او ندارد. از طرف دیگر، چون کودکان اعتماد به نفس کمی دارند، هر برخوردی باعث سردرگمی آنها می‌شود و حالت تدافعی را در آنها افزایش می‌دهد و در نهایت دلسرد یا تسلیم می‌شوند.

شکل ۱- تنبیه

در سیستم آموزشی امروز، نتیجه پاداش و تنبیه را زیان بخش می‌دانند، چرا که به مرور کودک می‌آموزد که پاداش حق اوست و برای هر کاری پاداش می‌خواهد و در قبال کار بد، تنبیه می‌شود و این نهایت کاری است که برای او اعمال می‌گردد! در حالی که نه خوب بودن به پاداش (رشوه) نیاز دارد و نه بد بودن با تنبیه تبریته می‌شود. وحشت از تنبیه صرفاً عامل باز دارنده رفتارهای نادرست، برای مدتی محدود است. یک مربی آگاه به جای تنبیه از پیامدهای منطقی استفاده می‌کند و از این طریق به کودک فرصت تجربه می‌دهد، تا بدین وسیله متوجه نتایج کارش شود و یاد بگیرد.

در این راستا به نکاتی چند باید توجه داشت:

- مقصود از تنبیه به توافق رسیدن است نه برنده شدن؛
- وظیفهٔ مربیان راهنمایی است نه بر عهده گرفتن مسئولیت کار کودک؛
- هرگز نباید از قدرت بزرگسالی (به عنوان مربی) برای مجبور کردن کودک استفاده کرد؛
- توجه به آهنگ و لحن صدا بسیار اهمیت دارد. (حرف‌های شما هنگام خشم و با صدای بلند مؤثر نیست. بیان یک جمله با حالت عصبی یا با آرامش، معنا و اثر آن را تغییر می‌دهد)؛
- وقتی اشتباه کردید حتماً عذرخواهی کنید و هرگز به علت کار یک کودک، کودکان دیگر را توبیخ نکنید؛
- هرگز کودک را به انتخاب یک الگوی رفتاری خاص مجبور نکنید.
- تنها باید رفتارهای مناسب را تقویت کنید.

از توجیحات نادرست پرهیز کنید، مثلاً کودک سلام نمی‌کند و ما به حمایت از او می‌گوییم سلام کرد شما نشنیدید.

نکته

تشویق

ستودن یا تشویق کودک، که معمولاً با کلمات محبت‌آمیز و دادن جایزه یا وعدهٔ جایزه همراه است، شاید در کوتاه‌مدت ثمربخش باشد، اما در اثر تکرار، واژه‌ها معنای واقعی خود را از دست می‌دهند و گرفتن پاداش هدف نهایی می‌شود، که آن هم به مرور بی‌رنگ می‌گردد. گاهی تشویق و تحسین به یک معنا توصیف می‌شود، در حالی که اندکی با هم تفاوت دارند (شکل ۲).

شکل ۲ - تشویق

همهٔ کودکان نیاز به تشویق دارند و زمانی که مرتکب اشتباه شوند این نیاز بیشتر می‌شود. بنابراین تشویق کردن کودک و چگونگی آن، نیاز به شناخت و تمرین دارد. به عنوان مثال افتادن ظرف شیرینی از دست کودک، به‌هنگام پذیرایی از مهمان می‌تواند باعث نگرانی او شود شما می‌توانید با گفتن جمله «نگران نباش، بیا تا با کمک همدیگر شیرینی‌ها را جمع کنیم» به تقویت اعتماد به نفس و افزایش مسئولیت‌پذیری کودک کمک کنید. در حالی که تعداد محدودی از کودکان برای سوق داده شدن به سمت کارها و رفتار مطلوب به «تحسین» نیاز دارند. در این گروه، لذتی که پس از اجرای کار درست به دست می‌آید، همان پاداش است. در واقع تحسین باعث می‌شود که کودک به جای یافتن راه حل مطلوب برای حل مشکل، افکارش را متوجه این موضوع کند که دیگران چه می‌اندیشند و این نوع اندیشیدن به ایجاد هدف خیالی (مورد تحسین قرار گرفتن) به جای هدف واقعی (مثمر ثمر بودن) منجر می‌شود.

تحسین حتی گاهی دلسردکننده می‌شود آنگاه که فرد رضایتی کسب نکند و بالاخره تحسین مثل جایزه‌ای است برای فرد تا توجه وی را به خودش معطوف کند.

بنابراین، تشویق به کودک اطمینان می‌دهد که رفتار او را پذیرفته‌ایم و به این ترتیب جرئت و شهامت او را برای اجرای کار تقویت کرده‌ایم. در تشویق تنها گفتار تشویق‌کننده مهم نیست بلکه نحوهٔ گفتار و اعمال است که از اهمیت خاصی برخوردار می‌شود.

کودکان باید به مناسبت انجام دادن کاری که از آنها انتظار نمی‌رود تشویق شوند و برای بعضی نکات مثبتی که از خود نشان داده‌اند. هر چند پیشرفت آنها کمتر از حد انتظار باشد با تشویق شما پیشرفت خود را احساس می‌کنند و به تلاش خود ادامه خواهند داد.

بعضی از مریبان به جای تشویق یا تنبیه، خود را نسبت به کودک بی‌تفاوت نشان می‌دهند. گویی کودک وجود ندارد یا اصلاً کاری انجام نداده است. این بی‌تفاوتی می‌تواند به معنای توجه نکردن به موجودیت کودک باشد که بسیار زیان‌آورتر از تنبیه است و کارآیی بسیار کمی خواهد داشت. کودک اعتماد به نفس خود را از دست می‌دهد و گمان می‌کند که اصلاً دیده نمی‌شود.

بنابراین در تنبیه یا تشویق کودک لازم است موارد زیر رعایت شود:

- به جای تکیه بر نقاط ضعف، به نقاط مثبت توجه کنید و او را به صورت کل در نظر بگیرید.
- به کودک نشان دهید که به او اعتماد دارید. این اعتماد باید صادقانه باشد.
- اشتباهات را شکست تلقی نکنید. شکست می‌تواند محرکی برای دستیابی به موقعیت جدید باشد.
- ترغیب و تحریک کودک برای رقابت، غالباً عامل تشویق‌کنندهٔ خوبی نیست زیرا توجه وی معطوف به برنده شدن است. به جای اینکه در جهت همکاری و مشارکت باشد.
- تشویق باید به‌گونه‌ای باشد که باور کودک را نسبت به خودش تقویت کند. تنها کسانی قادر به تشویق کودک‌اند که او را همان‌گونه که هست قبول داشته باشند.
- تشویق، انگیزه و محرک تلاش برای احساس مشارکت است و باعث می‌شود که فرد از توانایی خود برای مقابله با مشکلات آگاه شود.
- تماس چشمی را فراموش نکنید، به خصوص اگر با حرکات غیر کلامی همراه شود.
- عباراتی چون «تو می‌توانی» «کار تو بسیار خوب است» «بیا با هم این کار را انجام دهیم» «من مطمئن هستم» و... از جمله مواردی است که می‌تواند در راستای تشویق باشد.
- نسبت به رفتارهای کودکان بی‌تفاوتی از خود نشان ندهید.

فعالیت ۵: همه قصهٔ پند آموز^۱ زاغک و روباه را شنیده یا خوانده‌اید. جملات روباه تحسین بود یا تشویق؟ در این مورد گفت‌وگو کنید.

شکل ۳- قصه زاغک و روباه

در نهایت کودک باید احساس کند که به کلاس تعلق دارد و مربی و افراد خانواده دوستش دارند و نباید با سرزنش، تهدید، خواهش و تمنا، دشنام و تنبیه و چراها و طراحی قوانین من در آوردی و اگرها و بایدها (اشتباهات متداول) او را دلسرد کرد، در حالی که، با توجه به نکات مثبت (جرئت‌دادن، بارز کردن صفات مثبت، خود را کنترل کردن، الگو شدن و صحبت کردن واضح و صمیمی) می‌توان راه را برای بهتر شدن کودک هموار ساخت.

آماده کردن محیط شاد برای یادگیری

- مربی برای ایجاد یک محیط شاد بهتر است موارد زیر را رعایت کند:
- قبل از شروع کار در کلاس، طرح درس منظمی را آماده کند.
- وسایل و ابزار کار را بررسی کند و در دسترس قرار دهد. توجه به نکات ایمنی ضروری است (شکل ۴).
- در برنامه‌ریزی برای کلاس به غیر از توجه به برنامهٔ روزانه، در برنامه‌های هفتگی فعالیت‌های گوناگون را بگنجانند.

- رفتار و گفتارش توأم با مهربانی و ثبات باشد.
- برای یادگیری بهتر، کودکان را به گفت‌وگوی گروهی و مشارکت دعوت کند.

شکل ۴ - نمایی از کلاس

نکته

- در گفت‌وگوی گروهی سه هدف دنبال می‌شود:
- ۱ هنر گوش دادن را می‌آموزد و یاد می‌گیرد چگونه شنونده خوبی باشد.
 - ۲ کمک می‌کند تا خود و دیگران را بهتر درک کند.
 - ۳ برای کمک به یکدیگر ایجاد انگیزه می‌کند.

کودکی که نتواند افکار و تمایلات خود را با دیگران تقسیم کند، کودکی تنه‌است و دائماً حالت تدافعی دارد. او نگران و مضطرب است، لذا از هر گونه مشارکتی دوری می‌کند.

چند توصیه به مربیان:

- به همه کودکان توجه کنید و به گفته‌هایشان گوش دهید.
- برای جلوگیری از هر نوع تبعیض در بین کودکان، منصف باشید و برای پیشرفت کار به نکات مثبت تکیه کنید.
- بین رفتار کودک و خود او تفاوت قایل شوید. رفتار کودک را توضیح دهید اما هرگز خود او را طرد نکنید.
- مسئولیت را بین کودکان تقسیم کنید و آنها را به جمع‌آوری آشغال و نظافت کلاس ترغیب نمایید.
- هرگز فضای کلاس را از عکس و پوستر پر نکنید و همیشه در تغییر این فضا، متناسب با موضوع یادگیری، نوآوری داشته باشید.
- خلاق باشید.

فعالیت ۶: به نظر شما یک کلاس آموزشی چگونه می‌تواند به یک محیط یادگیری شاد تبدیل شود؟ نظرات خود و دوستانتان را جمع‌بندی کرده و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

تمرین کنید

هدف توانمندسازی ۴-۳: گام‌های اصلاح رفتار کودکان را به کار بندد.

لارنس استینبرگ^۱ روان شناس کودک در نتیجه مطالعات و تحقیقات بیست و پنج ساله‌اش نشان داده که بهترین راهکار برای نیل به تغییر رفتار کودک می‌تواند در پنج گام طبق جدول زیر صورت گیرد^۲:

جدول ۱- پنج گام تغییر رفتار کودک

گام اول: تشخیص	فرزند شما کج رفتاری بارزی را انجام می‌دهد.	تشخیص رفتار کودک
گام دوم: توصیف	شرح و توضیح علت برخوردی که دارید.	شرح علت رفتار شما
گام سوم: جایگزینی	پیشنهاد، نوع دیگر از رفتار که مورد قبول است.	پیشنهاد شما
گام چهارم: نوع تنبیه	راهی که شما برای کنترل رفتار بر می‌گزینید.	نوع برخورد شما
گام پنجم: انتظارات شما	انتظارات شما برای تکرار در دفعات بعد.	انتظار شما برای بعد

استینبرگ معتقد است «ما نیاز داریم که با آرامش و سرعت از این گام‌ها عبور کنیم و به کودک فرصت جرو بحث ندهیم. از همه مهم‌تر اینکه برای اصلاح رفتار کودکان باید از همین حالا شروع کرد و کمتر آن را به فردا موکول نمود».

با طرح چند نمونه می‌توانید این گام‌ها را طبق جدول زیر تمرین کنید: یعنی تشخیص می‌دهید، شرح می‌دهید. جایگزین می‌کنید، تنبیه می‌کنید و بالاخره انتظار دارید.

جدول ۲- نمونه راهکار برای پنج گام اصلاح رفتار کودک

طرح مسئله:	به کودک چهار ساله تان بارها و بارها گفته‌اید نباید با نق زدن و گریه و زاری چیزی را درخواست کند. حالا او قبل از ناهار با نق زدن و گریه از شما شکلات می‌خواهد.	پسر شش ساله شما روی مبل نشسته، است و با ماژیک نقاشی می‌کند. او رویه مبل را رنگی کرده است، در صورتی که قبلاً به او گفته بودید روی مبل نقاشی نکشد.	کودک نه ساله شما با کفش گلی وارد منزل شده و کف راهرو را گلی کرده است. در صورتی که قبل از ورود به منزل از او پرسیده بودید «ته کفش گلی نیست؟»
گام اول شناخت	وقتی چیزی را می‌خواهی لطفاً نق نزن و گریه هم نکن	به تو گفتم برای نقاشی، روی مبل ننشین، مبل رنگی می‌شود.	بارها به تو گفتم قبل از ورود به منزل ته کفش را تمیز کن چون راهرو گلی می‌شود.
گام دوم توصیف	رفتار شما اخلاق مرا خراب می‌کند (مرا عصبانی می‌کند).	رنگ ماژیک، قابل شستن نیست و پاک نمی‌شود.	همین الان تمام راهرو را تمیز کرده بودم. حالا دوباره باید تمیز کنم.

۱- Dr. Larence Stienberg

۲- Ten Basic Principles of Good Parenting, May 2006. Bysimon & schus

گام سوم جایگزینی	وقتی گرسنه‌ای و نزدیک ناهار خوردن است می‌توانی یک هویج بخوری یا یک خیار.	اگر دوست داری نقاشی کنی، لطفاً این کار را روی میز آشپزخانه انجام بده.	پادری پشت در بود. اگر هم نمی‌توانستی ته کفش را تمیز کنی کفش را در می‌آوردی.
گام چهارم تعیین نوع تنبیه	تصمیم دارم چهار دقیقه به تو مهلت بدهم که بنشینی و آرام شوی، هر وقت مهلت تو تمام شد دیگر گریه هم باید تمام شود.	ماژیک‌ها را به من بده امروز و فردا اجازه نقاشی نداری.	حالا یک پارچه بردار و علاوه بر کفشت، زمین راهرو را هم تمیز کن.
گام پنجم انتظارات شما	مطمئن هستم دفعه دیگر اگر بگویم قبل از ناهار نباید شکلات بخوری دیگر گریه و زاری نمی‌کنی.	این دفعه فراموش کرده بودی اما مهم این است که دیگر فراموش نکنی که مبل جای نقاشی نیست.	معمولاً در مورد سایر رفتارهایت همیشه خوب هستی. سعی کن این مورد را در آینده فراموش نکنی.

به یاد داشته باشید که از این سطوح باید با آرامش و سرعت عبور کرد و فرصت جر و بحث نداد. از حالا و امروز (اینجا و اکنون) شروع کنید و کمتر آن را به فردا موکول کنید. «نام کودک امروز است».

نکته

هدف توانمندسازی ۵-۳: دنیای امروز کودکان را بررسی کند.

شناخت دنیای امروز کودکان

فعالیت ۷: به نظر شما کودکان امروز با زمانی که شما کودک بودید چه تفاوتی دارند؟ در مورد چرایی این تفاوت‌ها و ویژگی‌های کودکان امروز گفت‌وگو کنید.

گفت‌وگو کنید

کودکان امروز در دنیایی متفاوت زندگی می‌کنند. آنها روزانه با موقعیت‌های گوناگونی روبه‌رو می‌شوند و در معرض رویدادهای مختلفی قرار می‌گیرند و لذا در آنها احساس ناامنی ایجاد می‌شود. این موقعیت‌ها شامل موارد زیر است:

- **سر و صدا و محرک‌ها:** کودکان، اغلب اوقات خود را در مقابل رسانه‌ها سپری می‌کنند در نتیجه فرصت اندکی برای رؤیاپردازی و تخیل دارند، چون رسانه این کار را برای آنها انجام می‌دهد و این چنین سکوت و آرامش را از آنها گرفته است.
- **مسمومیت‌های محیط زیست:** آلودگی محیط زیست، موادی که می‌خورند، هوایی که نفس می‌کشند، آبی که می‌نوشند همه و همه می‌تواند سلامت جثه کوچک آنها را بیش از بزرگسالان تهدید کند، حتی امروزه نوع مواد غذایی مصرفی و تنقلات نیز برای آنها مشکل آفرین شده است.
- **خشونت:** استفاده از فیلم‌ها و دیدن برنامه‌ها و تبلیغات جنگ و خونریزی، قتل و خشونت هر لحظه آنها را در معرض رفتارهای خشونت‌آمیز قرار می‌دهد و این در حالی است که آنها توانایی تجزیه و تحلیل را ندارند. تکرار این برنامه‌ها و دیدن و شنیدن مداوم آنها، در واقع دعوتی برای اجرای آنهاست.

■ **پیامدهای متضاد:** تبلیغات وسیع رسانه‌ها، برخورد با انسان‌های بد و خوب، رفتارهای درست و نادرست، والدین عصبی و خسته، مکالمات بی ادبانه بزرگسالان و قهرمانان سریال‌ها و حتی کارتونها برای کودکان ارزش‌های اخلاقی گمراه‌کننده‌ای در پی دارند. در حالی که در گذشته الگوهای خانوادگی تعیین‌کننده بود.

■ **مشکلات خانوادگی:** امروز بیش از پیش کودکان در معرض مشکلات خانوادگی (طلاق، مرگ، تک‌والدها) قرار دارند که به نوبه خود آسیب‌های متعددی را ایجاد می‌کند. در نتیجه کودکان امروز کمتر می‌آموزند که چگونه سرگرم شوند و چگونه بر بال خیال پرواز کنند. آنها حتی مهارت حل مشکل و برقراری ارتباط با دیگران را نیاموخته‌اند. آنها ساعت‌ها در مقابل تلویزیون یک یادگیرنده منفعل هستند و فرصتی برای نوآوری به آنها داده نشده است.

کودکان در زمینه‌های زیر با بلا تکلیفی روبه‌رو هستند:

✓ چگونه مشکلی را حل کنند؟

✓ چگونه ارتباط برقرار کنند؟

✓ چگونه می‌توانند اشتباهات خود را رفع کنند؟

✓ چگونه دوست پیدا کنند؟

✓ چگونه هدف خود را تعیین کنند؟

✓ چگونه بازی کنند؟

✓ چگونه بر هیجانات خود غلبه کنند؟

بنابراین بسیار طبیعی است که قرار گرفتن بیش از حد کودک در مقابل این مسائل، بستر مشکلات رفتاری را فراهم و در نتیجه به کودک آسیب می‌زند.

فعالیت ۸: از بین پویانمایی‌هایی که امروزه از تلویزیون پخش می‌شود مواردی را پیدا کنید که قهرمان آنها با مشکلاتی برخورد داشته و چگونه آن را حل کرده است. گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

تمرین کنید

هدف توانمندسازی ۶-۳: تأثیر مسائل دنیای امروز را بر رفتار کودکان تحلیل کند.

تأثیر مسائل دنیای امروز بر رفتار کودکان

فعالیت ۹: کودک امروز چه امتیازات مثبت و منفی نسبت به کودکان دیروز دارد؟ در گروه‌های کلاسی با یکدیگر گفت‌وگو کنید.

گفت‌وگو کنید

در برخورد با مسائل دنیای امروز، کودک رفتارهای متفاوتی از خود بروز می‌دهد از جمله:

■ **نشان دادن عکس‌العمل‌های نامناسب:** در صورتی که بین احساس کودک و توانایی اندیشه‌اش، تعامل مناسب وجود نداشته باشد، در مقابل هر مسئله و محرکی حتی محرکات ناچیز، عکس‌العمل شدید نشان

می‌دهد، به طوری که گاه اصلاً قابل پیش‌بینی نیست و برای خود او نیز واکنشی است که از آن بی‌خبر است. زیرا قادر به پردازش آن نیست، مانند گریه کردن یا امتناع از چیزی که اصلاً وجود ندارد و به قول بزرگ‌ترها ارزشش را ندارد.

■ **قطع رابطه:** کودکی که دچار آسیب‌های روانی می‌شود، طبیعی است برای غلبه کردن بر مشکل به دنبال ساده‌ترین راه یعنی قطع رابطه با آسیب و دور نگاه داشتن خود از آن است. گاه حواس پرتی یا استفاده از رؤیاهای بیداری و تمرکز نداشتن نیز می‌تواند او را از مشکل دور کند. قطع رابطه در حد افراط گاهی برای او یک وسیله دفاعی تلقی می‌شود.

■ **پردازش شناختی ناکارآمد:** کودک نمی‌تواند به علت ناتوانی در پردازش اطلاعات تصمیم‌گیری‌های درست داشته باشد. پس به جای تصمیم‌گیری و اقدام براساس شناخت، عملی که انجام می‌دهد بیشتر براساس هیجان است، مانند «براساس چه فکری، این کار را کردی؟» کودک یا جواب نمی‌دهد یا شانه بالا می‌اندازد یا می‌گوید «نمی‌دانم». در هر سه مورد او حقیقت را بیان می‌کند. او یاد گرفته است که جواب آنها در دسر ایجاد می‌کند، پس می‌گوید «نمی‌دانم». بنابراین این چه کاری بود که انجام دادی بهتر است از چرا این کار را انجام دادی. در مورد بزرگسالان نیز بسیار اتفاق افتاده است که در هنگام ناراحتی یا عصبانیت، بدون فکر کاری انجام دهند، در حالی که دوست داشتند پاسخی مناسب برای ارائه داشته باشند. اما کودک قادر به چنین کاری نیست.

■ **بیش احساسی:** وقتی نتوانیم بین اندیشه و احساسمان تعامل داشته باشیم، گاه حساسیتی هیجانی و عاطفی بیش از اندازه پیدا می‌کنیم. کودکان نه تنها در مقابل محرکات عاطفی (مثلاً چرا دوستت را زد؟) حتی با نور، صدا، تماس، موسیقی، رنگ، قرار گرفتن در مکان بسته یا آنچه آنها را به یاد آسیب بیندازد، بیش از حد احساسی برخورد می‌کنند.

هدف توانمندسازی ۷-۳: ویژگی‌های کودکان بدقلق^۱ را تحلیل کند.

ویژگی‌های کودکان بدقلق

فعالیت ۱۰: در بازدیدهایی که از مرکز پیش از دبستان داشته‌اید، تجربه خود را از رفتارهای کودکی که با دیگران سازگاری نداشته، در کلاس ارائه دهید.

گفت‌وگو
کنید

دیدگاه کودکان امروز با دیدگاه کودکان دیروز تفاوت فاحش دارد. لذا باید با شناخت ویژگی‌هایشان با آنها رفتار کرد. ویژگی‌های کودکان بدقلق عبارت‌اند از:

■ **درکی از آینده ندارند، زیرا نمی‌توانند انتزاعی بیندیشند (همین لحظه و همین مکان):** در صورتی که اکثر انضباط‌های سنتی براساس درک کودک از عواقب رفتارش است. کودکان امروز در پاسخ به اینکه در آینده چه کاره خواهند شد، معمولاً به آنچه در لحظه برایشان ملموس است فکر می‌کنند.

۱- منظور از کودک بدقلق، کودکی است که هنوز نمی‌دانیم چگونه باید با او رفتار کنیم.

■ **در کنترل رفتار درونی مهارت ندارند:** کنترل این رفتار (خویشتن‌داری) مهارتی است که باید آموخته شود. کودک از کجا بیاموزد؟ فرهنگ استکباری حاکم بر رسانه‌های غربی و استعماری همواره بر خشونت، زیاده‌خواهی، قتل، غارت و... تأکید دارد، در حالی که خویشتن‌داری الگو می‌خواهد و زمان و تداوم، که در اختیار کودکان امروز نیست.

■ **در کنترل نیازها و خواسته‌ها ضعیف اند:** کنترل نیازها نتیجهٔ تعلیم و بلوغ است. وقتی کودک از نظر رشد دچار وقفه شود، مستعد عمل کردن بدون تفکر است. بزرگسالان متوجه این وقفهٔ رشد کودکان نیستند و از آنها انتظار دارند که خواسته‌های درونی خود را کنترل کنند. در حالی که بر آوردن آنها ممکن نیست، زیرا کنترل این غرایز توانایی می‌خواهد.

■ **به روش‌های انضباطی سنتی بی‌اعتنا هستند:** اکثر روش‌های سنتی معطوف به شناخت کودک در آینده است. در حالی که کودک قادر به درک آیندهٔ تصویر شدهٔ بزرگسالان نیست: «اگر خوب غذا نخوری، خوب رشد نخواهی کرد و یا اگر برای یادگیری تلاش نکنی، در آینده موفق نخواهی شد». اعمال چنین روش‌هایی به کودکی که در اینجا و اکنون زندگی می‌کند هدر دادن وقت است و مربی را بیشتر دلسرد می‌کند.

■ **در مقابل زور و تهدید عکس‌العمل منفی شدید نشان می‌دهند:** ترساندن کودک نتیجهٔ عکس دارد. واژه‌ها و حرکات تهدیدکننده باعث می‌شود او خود را در جنگ مهلکی حس کند و عکس‌العمل شدید نشان دهد (خشم، طفره رفتن، رفتار تدافعی). بسیاری از کودکان بدقلق اکثر اوقات عمیقاً افسرده، ناامید و مأیوس‌اند و در چنین حالتی تنبیه بی‌فایده است.

■ **به راحتی مات و مبهوت می‌شوند:** این کودکان در شرایط آسیب‌زا، از این ویژگی به عنوان یک مکانیزم دفاعی (کنار آمدن) استفاده می‌کنند. این حالت مات و مبهوت را خود انتخاب نمی‌کنند. بلکه این حالت در صورت فشار و تهدید، خود به خود اتفاق می‌افتد و مجبور کردن آنها برای خروج از آن نتیجهٔ عکس دارد.

■ **قادر نیستند احساسات و افکار خود را به روشنی بیان کنند:** وقفه در رشد، بر کسب مهارت گفتاری اثر می‌گذارد و مهارت کلامی ناقص می‌شود. این در مورد بزرگسالانی که نمی‌توانند احساسات واقعی خود را بروز دهند نیز صادق است. ما اغلب، سکوت کودکان را به اشتباه، اعتماد نکردن آنها به بزرگسال یا بی‌ میلی در

شکل ۵- کودک بدقلق

بیان احساسات واقعی تلقی می‌کنیم، که بیشتر اوقات غلط است. آنها قادر به تشخیص احساس خود نیستند تا بتوانند آن را برای دیگران توصیف کنند.

■ **از نظر جسمانی همیشه بی‌قرار یا سست و بی‌حرکت‌اند:** بعضی از آنها نمی‌توانند آرام بگیرند و همیشه آماده‌ستیزند. آنها حس پایدار مواجهه با خطر را اغلب به‌طور ناخودآگاه احساس می‌کنند و بر اثر این احساس تهدید، دائم از نظر هیجانی بی‌اعتنا و از لحاظ جسمانی بی‌تحرك، پر تحرك و بی‌قرار می‌شوند، مدام حرکت می‌کنند و به اصطلاح در یکجا بند نمی‌شوند.

هدف توانمندسازی ۸-۳: اصول کار با کودکان بدقلق را به کار ببندد.

اصول کار با کودکان بدقلق

اصول کار با کودکان بدقلق شامل موارد زیر است:

- 1 به دنبال پاسخ باشید. عکس‌العمل نشان ندهید.
 - طراحی پاسخی مؤثر، قبل از بروز رفتار مبتنی بر بدقلقی (خشم، نومیدی، دل‌سردی، انرژی‌گیری)
 - 2 شما نمی‌توانید کودک را مجبور به رفتار درست کنید.
 - به تنبیه بی‌اعتنا هستند و به محدودیت توانایی شما برای مجبور کردنشان آگاه‌اند.
 - 3 رفتار، پیامد نیازها و احساسات است.
 - پس باید به آنها توجه کرد و گرنه رفتار تغییر نمی‌کند. آنها به ندرت از احساسات و نیازهایشان آگاه‌اند. اما اگر تکرار می‌کنند شما باید نیازهایش را بشناسید.
 - 4 اگر پاسخ برگزیده شما مهارتی را تعلیم ندهد، مؤثر نخواهد بود.
 - این کودکان، در انتخاب درست ناتوان‌اند، زیرا مهارتش را ندارند. پاسخ شما باید به‌گونه‌ای طراحی شود که مهارتی را به آنها تعلیم دهد (آموزش محور).
 - 5 آنچه را که می‌خواهید انجام دهند بگویید، نه آنچه را نباید انجام دهند.
 - برای دستیابی به اهداف آموزشی و نیز حفظ ایمنی باید بدانند چه معیارهایی از آنان را قبول دارید و چرا باید همه این معیارها را بپذیرند. مانند اینکه به آنها بگویید «باید زمان ترک کلاس، میزها را مرتب کنید». چرا باید این چنین باشند، هدف شماست.
 - 6 اگر رفتاری در محیط کار ناپسند است، در کلاس آن را مردود بشمارید.
 - کودکان باید برای زندگی آماده شوند نه برای فقط کلاس و محیط آموزشی. آنها باید مهارت خویشتن‌داری و معیارهای ارتباطات فردی را بیاموزند، در غیر این صورت توانایی برخورد با مسائل زندگی را ندارند.
 - 7 کودکان مجبور نیستند راهکارهای شما را دوست داشته باشند.
 - کودکان باید احساسات خود را آزادانه بیان کنند اما باید توجه داشته باشند که نمی‌توانند هر چه را می‌خواهند انجام دهند.
 - 8 کودکان ناچار نیستند دوستان داشته باشند.
- روابط دوستانه مهم است و رفتار احترام‌آمیز دو جانبه الزامی است. اما لازم‌اش دوست داشتن، همیشگی نیست.

- ۹ اگر طالب احترام هستید محترمانه رفتار کنید.
- به صرف بزرگسالی نباید با کودکان با احترام رفتار نکرد.
- اگر کاری را تا به امروز انجام می‌دادید، تکرار کنید؛ همان نتیجه قبلی تکرار می‌شود.
- ۱۰ تغییر رفتار دیگران مشکل است. شما باید تغییر کنید.
- ۱۱ خنده را هرگز فراموش نکنید.

تمرین کنید

فعالیت ۱۱: در بازدید از یک مرکز پیش از دبستان، اصول کار مربی با یک کودک بدقلق را مشاهده کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

هدف توانمندسازی ۹-۳: مشکلات رفتاری کودکان را توضیح دهد.

مشکلات رفتاری کودکان

گفت و گو کنید

فعالیت ۱۲: رفتار کودکی را که در برابر هر درخواستی نق می‌زند و بهانه می‌گیرد در نظر بگیرید. چه عواملی می‌تواند در بروز این رفتار تأثیر داشته باشد؟ راجع به آنها در گروه‌های کلاسی گفت‌وگو کنید و فهرستی از آنها ارائه دهید.

مشکلات رفتاری کودکان ناشی از عوامل وراثتی و محیطی است. در این قسمت به مشکلات محیطی ایجاد شده در مراکز پیش از دبستان که فراوانی بیشتری دارند، اشاره می‌شود. قرار گرفتن بیش از حد کودکان در مقابل این عوامل بر رفتار آنها اثر می‌گذارد و به مشکلات رفتاری کودک منجر می‌گردد. با شناخت بهتر این کودکان می‌توان جهت اصلاح رفتارشان برنامه‌ریزی کرد. هر چند تغییر رفتار به تنهایی کافی نیست و باید در تغییر انگیزه کودک نیز تلاش کنیم. این مسئله در مورد کودکان، به ویژه پیش دبستانی‌ها، حتی تا ده سالگی به آسانی امکان‌پذیر است و مؤثر خواهد بود. طبق نظر دریکوز^۱، پس از مشاهده صدها کودک ناسازگار، علت ناسازگاری (رفتار نادرست) آنها می‌تواند در چهار زمینه زیر متمرکز شود که به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از:

الف) جلب توجه؛

ب) قدرت نمایی؛

ج) انتقام جویی؛

د) ناتوانی یا بی‌کفایتی.

کودک بد رفتار، برای تأمین اهداف خود به رفتاری هدفدار دست می‌زند. اگر موفق نشد، شیوه دیگری بر می‌گزیند. آیا مربی می‌تواند «هدف» را از «رفتار» کودک تشخیص دهد؟

فعالیت ۱۳: با تصور مربی یک مرکز پیش از دبستان بودن به سؤالات زیرچه پاسخی می‌دهید؟

۱ احساس شما از کودکی که رفتار نادرستی از وی سر می‌زند، چیست؟

۲ واکنش شما در برابر رفتار مشکل آفرین کودک چیست؟

۳ برخورد کودک نسبت به تلاش اصلاح گرایانه شما چگونه است؟

۴ آیا شما علت بد رفتاری را تشخیص می‌دهید؟

به یاد داشته باشید که تنها راه حذف رفتار نادرست شناخت اهداف کودک، نیست و هرگز نباید خود کودک را تحت عناوین زورگو، ناتوان، پرخاشگر و... طبقه‌بندی کنید. در نهایت مربی آگاه می‌تواند با جلب توجه و همکاری سایر کودکان مایوس‌ترین کودک را با تعلق که نسبت به گروه احساس می‌کند، به تغییر رفتار دعوت کند.

هدف توانمندسازی ۱۰-۳: مشکلات رفتاری کودکان جلب توجه کننده را تحلیل و اصلاح کند.

الف) کودک جلب توجه کننده

شکل ۶- کودک جلب توجه کننده

«مریم کوچولو برای چهارمین بار، موقع نقاشی مدادش را به زمین می‌اندازد. او این کار را بارها و بارها انجام می‌دهد و مربی از حرکت او همیشه ناراحت است.»

آیا او می‌خواهد جلب توجه کند؟ وقتی شما مطمئن شدید که کار او جلب توجه است می‌توانید از روش‌های اصلاح کننده زیر استفاده کنید:

■ باید حرکات تعمدی او (به زمین انداختن مداد) را نادیده بگیرید و در فرصت‌های مناسب‌تر درباره آن صحبت کنید.

■ در مواقع دیگر از کودک به سبب همکاری‌هایی که می‌کند تعریف کنید و نشان دهید که به او توجه دارید. البته این تعریف نباید در زمانی باشد که او سعی در جلب توجه دارد.

■ باید به تدریج به او نشان دهید که به عنوان عضوی از گروه مورد احترام است. در این صورت او دیگر لزومی نمی‌بیند که کار بدش را تکرار کند.

«نادر سعی می‌کند در جمع، روش‌های جامعه پسندی را از خود نشان دهد، حرکات خنده‌آوری داشته باشد و جملات طنزی بگوید، به طوری که گاه بسیار مورد رضایت بزرگسالان قرار می‌گیرد.»

آیا این رفتارها نابه‌هنجار^۱ است؟ ظاهراً این رفتارها از نوع مشکل رفتاری نیستند. اما وقتی درست فکر کنید متوجه می‌شوید که هدف او یادگیری و همکاری نیست. او فقط می‌خواهد به هر قیمت جلب توجه کند و به مرور این رفتارها ایجاد مزاحمت می‌کند.

در واقع منطق اشتباه کودک این است که به هر قیمت جلب توجه کند و چون موفق نمی‌شود به رفتاری غیر معمول روی می‌آورد. او، به تدریج با خنداندن اقدام به جلب توجه دیگران می‌کند، حتی اگر به قیمت آزدن دیگران باشد. در نمایش خلاق، به این کودکان می‌توان نقش رهبری داد یا در سرگرمی‌ها، به آنان نقش مجری برنامه داده شود.

کودک آزاردهنده

«پرویز دوست دارد با پنهان کردن وسایل دوستش یا پرتاب کردن آن به سمت دیگر اتاق یا به طرف همبازی‌ها به او آزار برساند.»

او هم یک کودک است که برای جلب توجه، دست به رفتار آزاردهنده می‌زند. بنابراین این گروه از کودکان، تحت عنوان «آزار دهنده‌ها»^۲، می‌توانند با رفتارهای خود دیگران را اذیت کنند.

گاهی کودکان، که به نظر ما بسیار خوب‌اند و رفتارهای هوشمندانه دارند و به نظر می‌رسد برای پذیرش جامعه رفتارهای مفید انجام می‌دهند، چنانچه نتوانند توجه دیگران را به خود جلب کنند، مأیوس می‌شوند و به گروه آزاردهنده می‌پیوندند.

کودک مخرب و آزار دهنده

بارزترین این گروه زورگویانی هستند که برای کسب امتیاز اجتماعی و مادی از دیگران^۳ آگاهانه به آزار، تهدید، استهزا و ترساندن روی می‌آورند.

زورگویی از این گروه در محیط‌های آموزشی و در خارج از آن سر می‌زند و دامنه آن از مهد کودک تا پایان تحصیلات ادامه دارد.^۴

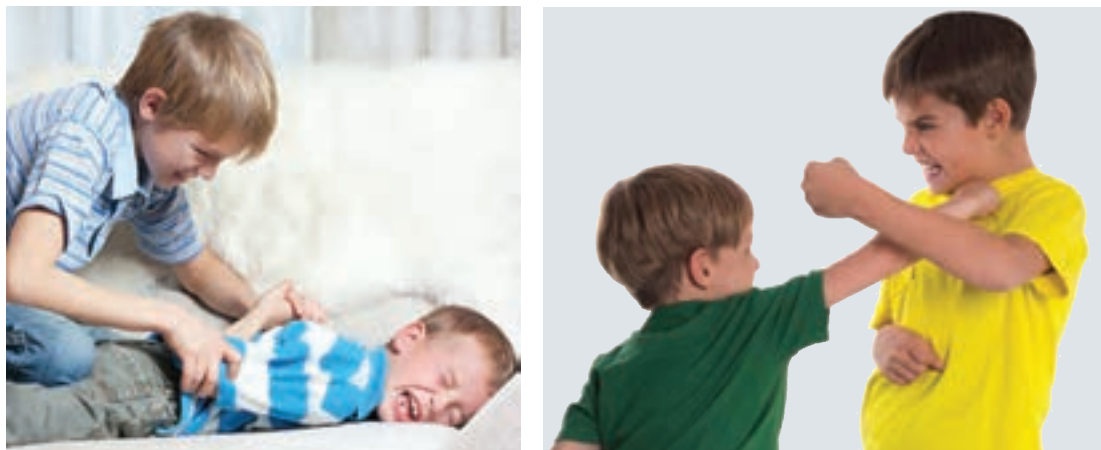
تحقیقات^۵ نشان داده است از هر چهار کودک یک کودک زورگویی می‌کند یا قربانی زورگویی است. میزان آن در پسران سه برابر دختران است و مدت زورگویی‌ها با توجه به شدت و کاستی آن متغیر است و گاهی حدود یک سال طول می‌کشد.

۱ - misbehavior

۲ - nuisance

۳ - Bulling

۴ - Bolton and Underwood ۱۹۹۲

شکل ۷- کودک زورگو

معمولاً کودک زورگو در درس ضعیف است و محبوبیت وی در بین معلمان کم است و ریشه این رفتار را می‌توان حتی در خانواده جست‌وجو کرد.

قربانیان این گروه افرادی ناایمن و مضطرب‌اند. آنها از نظر جسمانی و سنی پایین‌تر از زورگویان‌اند و پیوند عاطفی و وابستگی بیشتری با خانواده دارند. لذا در محیط و در گروه بیشتر احساس تنهایی می‌کنند. این کودکان با سؤالات پی‌درپی، یا تنبلی یا حتی خجالتی نشان دادن خود، ترجیح می‌دهند تنبیه شوند یا مورد تمسخر قرار گیرند. دامنه این رفتار گاهی چنان گسترده می‌شود که به صورت مشکل در تغذیه، لکنت، سرپیچی از انجام دادن یک فعالیت نیز نشان داده می‌شود.

در اینجا مربی دائماً مواظب کودک مخرب است که به خود لطمه نزند و او را نصیحت می‌کند. در نتیجه چنین کودکی به هدفش رسیده است، زیرا توجه و وقت مربی را به خود جلب کرده است. او در جست‌وجوی اثبات موقعیت یا گرفتن تأییدی است که تقریباً در بین کودکان پیش دبستانی عمومیت دارد.

روش‌های اصلاحی مربی

- به او و رفتارش بی‌اعتنائی ظاهری شود. در موارد دیگر نیز زیر نظر باشد.
- زمانی که او با انجام کار نادرست توجه شما را می‌خواهد، به او توجه نکنید.
- ناراحتی خود را نشان ندهید.
- تنبیه کردن، نصیحت و اعتراض خود یک نوع توجه است.
- تشویق کودک به مشارکت و همکاری باعث می‌شود که او به تدریج جایگاه خود را در گروه پیدا کند.
- در مورد زورگویان حتماً با سایر مربیان و مشاورین صحبت کنید و مراقبت‌ها را افزایش دهید.

فعالیت ۱۴: رفتارهای یک کودک مخرب و آزار دهنده را در قالب یک داستان نوشته و در کلاس ارائه دهید. سپس روش‌های اصلاحی را به کمک سایر دوستانتان مطرح و جمع‌بندی کنید.

تمرین کنید

هدف توانمندسازی ۱۱-۳: مشکلات رفتاری کودک قدرت طلب را تحلیل و اصلاح کند.

ب) کودک قدرت طلب

شکل ۸- کودک قدرت طلب

«کیوان، می توانی تعدادی از وسایل ساختمان سازی را به دوستت بدهی؟» نمی توانم چون هنوز به آنها احتیاج دارم، «تو خیلی وسیله داری، می توانی چند تا را به دوستت بدهی.» نه نمی دهم!

کودکان سرکش^۱ غالباً مخالفت می کنند، حتی دروغ می گویند و جنجال آفرین هستند. آنها از انجام دادن هر کاری سر باز می زنند و میل دارند همه چیز در اختیارشان باشد.

رئیس بازی کودکان قدرت طلب یا سرکش، شبیه آزاردهنده های مخرب است با میزانی شدیدتر برای جلب توجه کردن. سرزنش آنها و خواهش از آنها باعث شدت عمل در رفتارهایشان می شود. گاهی او با

سرباز زدن از اجرای کاری، یا ناقص انجام دادن آن، نافرمانی خود را نشان می دهد. این مسئله گاه تا حدی پیش می رود که دچار فراموشی می شود یا با لجبازی همکاری نداشتنش را ادامه می دهد.

معمولاً در قبال چنین کودکانی شما موقعیت خود را در خطر می بینید. اما به یاد داشته باشید هر نوع غلبه بر کودک، پیروزی را برای کودک به ارمغان می آورد. پس به سادگی به او بگویید «این هم نظری است» سپس کار درست خودتان را ادامه دهید.

نکته

روش های اصلاحی مربی

- با کودک مبارزه نکنید و دلسرد نشوید و خویشتن دار باشید.
- خود را از درگیری با او دور نگاه دارید و به او احترام بگذارید.
- جاه طلبی اش را در مسیر مفید دیگری به جریان بیندازید، به کودک متقاضی بگویید «وسایل ساختمان سازی جدیدی رسیده است، آنها را با هم بررسی کنیم.»
- می توانیم او را برای کمک به کودکان دیگر موظف نماییم.
- به او، تا حدی که سوء استفاده نکند، مسئولیت بدهید تا احساس اعتبار کند (مثل هدایت کودکان برای رفتن به ناهارخوری).
- به جای تهدید از او درخواست کمک کنید. درخواست کمک مؤثرتر از تهدید است، (مثلاً دستم به آن نمی رسد به من کمک کن).

- از قدرت نمایی‌های او برای شرکت در مسابقات استفاده کنید.
- او را تحریک نکنید و بی توجه از کنارش بگذرید.
- با محبت، برخورد قاطع و به جا (به موقع)، به او کمک کنید به جایگاه خودش برسد.

هدف توانمندسازی ۱۲-۳: مشکلات رفتاری کودکان انتقام جو را تحلیل و اصلاح کند.

ج) کودک انتقام جو

«کودکی از انجام دادن تکالیفش سرپیچی می‌کند. او باید یک نقاشی را رنگ آمیزی کند، در صورتی که تمام کاغذ را خط خطی و پاره می‌کند. او به همه کس بی‌اعتناست. در عین حال کاردستی دیگران را نیز خراب می‌کند. یا همسایگان گزارش دادند کودکی آجری را از پنجره به درون خانه شان پرتاب کرده است یا ساختمان چوبی‌ای را که دوستانش ساعت‌ها برای ساختش وقت صرف کرده بودند، خراب کرده است.»

وقتی کودک احساس کند که نتوانسته است از راه قدرت طلبی موفقیتی به دست آورد، راه دیگری را برای انتقام گرفتن برمی‌گزیند. او فکر می‌کند که دیگران سدا راه او شده‌اند و احتمال می‌دهد با آزار دیگران به هدف خود برسد. تصورش نیز این است که دیگران در مورد او منصف نبوده‌اند، به همین جهت او را طرد کرده‌اند و دیگر دوستش ندارند. بی‌اعتمادی چنان در او شدت می‌یابد که عذر و بهانه دیگران برایش بی‌اثر است. لذا تند و خشن می‌شود و آزار و اذیت را پیشه می‌کند و تنها زمانی احساس پیروزی می‌کند که بتواند مقابله به مثل نماید.

چنین کودکی چنان که اصلاح نشود به سمت کارهای پرخطر پیش می‌رود و سر دستة گروه‌هایی چون خود می‌شود (دزدی، خرابکاری، شکستن شیشه‌ها و...). گاهی هم ممکن است با پرتاب سنگ و لگد زدن به هم‌کلاسی‌ها، بزرگ‌ترها و

حتی حیوانات اهلی آسیب برساند، آنها را گاز بگیرد و حتی به آنها چنگ بزند و وقتی در کاری با شکست روبه‌رو شود به سرعت نقشه دیگری را، که با شدت عمل بیشتری همراه است، دنبال می‌کند.

طرح چراها و انتظار پاسخ از او روش مناسبی نیست. زیرا چه بسا او در سطحی از آگاهی باشد که نتواند دلیل کارش را ابراز کند.

شکل ۹- کودک انتقام‌جو

روش‌های اصلاحی مربی

- فریاد و تنبیه هیچ کدام اثر بخش نیست و هر دو باعث سرکشی بیشتر می‌شود.
- به کودک تفهیم کنید که با تغییر رفتار است که می‌تواند مورد توجه قرار گیرد و محبت همسالان را دریافت کند. (گرچه درک این مسئله، مشکل و گاه غیر ممکن است).
- از همکاری و همراهی گروه همسالان استفاده کنید.
- به یاد داشته باشید که چنین کودکی در نهایت مأیوس است بنابراین باید او را با محبت و همدلی آرام کنید.
- هرگز به کودک نگویند ناراحت شده‌اید.
- کاری را که انتظار ندارد انجام دهید.
- به او تفهیم کنید که دوستش دارید و از تشویق‌های گروهی استفاده نمایید.
- با خشم و عصبانیت با او سخن نگویند، زیرا هرگز به حرف‌های شما گوش نمی‌دهد.
- بهتر است گاهی او را تنها بگذارید، زیرا وقتی متوجه شد تماشاگری ندارد آرام خواهد شد.
- بهتر است با یک مشاور صحبت کنید.

فعالیت ۱۵: در بازدید از یک مرکز پیش از دبستان کودکی که به زور وسایل دیگران را می‌گیرد را مشاهده کنید. ویژگی‌های رفتاری او، همچنین روش‌های برخورد مربی با او یا رفتارهای مشابه آن را در قالب یک گزارش در کلاس ارائه دهید.

گزارش
تهیه کنید

هدف توانمندسازی ۱۳-۳: مشکلات رفتاری کودک ناتوان را تحلیل و اصلاح کند.

کودک ناتوان

شکل ۱۰- کودک خجالتی

«عزیزم می‌توانی حیوانات قصه‌ای را که برایت تعریف کردم بکشی» یا «نقاشی‌ای که دوست داری بکش». نه نمی‌توانم!

گروهی از کودکان با ابراز ناتوانی، می‌توانند من خود را پنهان کنند. این ناتوانی گاهی واقعی است (نمی‌تواند نقاشی کند یا با قیچی شکلی را ببرد) و گاه فقط ابراز ناتوانی است و در چنین حالتی ترجیح می‌دهد کاری نکند، زیرا راحت طلب است یا از اینکه مقایسه شود می‌ترسد و احساس حقارت می‌کند یا بدین وسیله توجه شما را بیشتر به خود جلب می‌کند.

به یاد داشته باشید که این گروه کودکان خود را بی دفاع نشان می دهند و دوست دارند دیگران به آنها کمک کنند و این حالت مرتب بیشتر و بیشتر می شود و چنانچه از این طریق نتوانند رضایت خاطر به دست آورند، مأیوس می شوند و روش غیر مفید دیگری را انتخاب می کنند. با توجه به عزت نفس^۱ بسیار ضعیفی که این کودکان دارند، احساس می کنند با این روش، خود را در پس این ناتوانی ها بیشتر پنهان کنند و مورد ارزیابی نیز قرار نگیرند. طبیعی است که او به ندرت در فعالیت سایر کودکان شرکت می کند، ضمن اینکه دیگران نیز درخواستی از آنها نخواهند کرد. اغلب این کودکان بسیار توانا هستند، اما نقش یک ابله یا ناتوان را بر دیگر نقش ها ترجیح می دهند.

روش های اصلاحی مربی

- کودک را به حال خود بگذارید و برای وادار کردنش به انجام کاری تلاش نکنید.
- هرگز او را سرزنش نکنید. حتی وقتی مرتکب اشتباه می شود به تشویق و دلگرمی نیاز دارد، او را مأیوس نکنید.
- امیدتان را از دست ندهید و او را کنار نگذارید تا حس حقارتش بیشتر نشود.
- ویژگی های مثبت او را بارز کنید و نگذارید منفعل شود.
- نوع فعالیت را تغییر دهید تا توانمندی هایش بارز شود.
- وقتی او علاقه به کاری را نشان می دهد به او فرصت صحبت بدهید.

فعالیت ۱۶: در بازدید از یک مرکز پیش از دبستان، کودکی که دوست ندارد فعالیتی را انجام دهد، مشاهده کنید و ویژگی های رفتاری او و روش های برخورد مربی با او را در قالب یک گزارش تهیه و در کلاس ارائه دهید.

گزارش
تهیه کنید

هدف توانمندسازی ۱۴-۳: نکات قابل توجه مربیان در رابطه با کودکان مشکل دار را بررسی کند.

نکات قابل توجه مربیان در خصوص کودکان مشکل دار

- برای اینکه به عنوان یک مربی بتوانید برخورد مناسبی با کودکان مشکل دار داشته باشید، توصیه های زیر می تواند کمک کننده باشد:
- خونسردی خود را در تمام مدت حفظ کنید.
 - نفس عمیق بکشید. تغییر در تنفس باعث تغییر در تفکر می شود.
 - زمانی را برای فکر کردن به خودتان اختصاص دهید.

- مقتدر باشید نه مستبد.
- آینده را برایش خلق کنید.
- توانایی انتخاب‌های صحیح آنها را تأیید کنید.
- آرام و با ثبات باشید.
- فرد را از رفتارش متمایز کنید.
- جلساتی را برای صحبت با والدین برنامه‌ریزی کنید.
- برای برگزاری این جلسات به نکات زیر توجه کنید:
- ✓ قبل از بروز مشکلات، با والدین صحبت کنید. تفاهم بین مربی و والدین به آنها اطمینان می‌دهد که شما نسبت به کودکان متعهد هستید.
- ✓ آغاز جلسات را با صحبت‌هایی مانند گزارشی از وضعیت مهد شروع کنید و به بررسی اهدافی بپردازید که گمان می‌کنید با آنها موافق‌اند.
- ✓ همیشه گفت‌وگو را از توانایی‌های کودک شروع کنید.
- ✓ به صحبت‌های والدین به دقت گوش کنید و به بازخوردهای آنها توجه داشته باشید. این بازخوردها راهگشای خوبی برای شماست.
- ✓ در استفاده از کلمات دقت کنید و از جملاتی چون «فرزند شما حواس پرت است»، «دقت ندارد»، «مشکل آفرین است و...»، خودداری کنید.
- ✓ همیشه خونسرد باشید و از انتقاد آنها دلخور نشوید و حالت تدافعی به خود نگیرید.

لازم است دربارهٔ خود توضیحاتی بدهید اما دفاع از خود همه چیز را خراب می‌کند. دفاع از خود گاه آنها را به خشم می‌آورد. در صورتی که توضیحات سبب می‌شود شما را درک کنند.

نکته

- ✓ به آنها اطمینان بدهید که می‌خواهید مشکل را حل کنید: «ما هردو می‌خواهیم که ... اما باید به گونه‌ای مشکل را حل کنیم».
- ✓ نگرانی‌ها را بهتر است با فاعل «من» شروع کنید: «من فکر می‌کنم که خشونت یا بی‌توجهی کودک... روزبه روز بهتر می‌شود».
- ✓ خونسرد باشید و با آرامش راه خود را ادامه دهید و هرگز مضطرب نشوید.
- ✓ مشورت با سایر همکاران را فراموش نکنید.

فعالیت ۱۷: در خصوص روش‌های برخورد مربی با کودکان مشکل‌دار در منابع علمی جست و جو کنید و یک نوشته (بروشور) ارائه دهید.

جست‌وجو کنید

فعالیت ۱۸: با جست‌وجو در منابع علمی، تصاویری از کودکان مشکل‌دار تهیه کنید و به‌صورت پوستر در کلاس نمایش دهید.

تمرین کنید

تمرین کنید

- ۱ رفتار مربی را تحلیل کنید.
- ۲ فهرستی از توانمندی‌های یک مربی را در جهت حل مشکل کودکان تهیه کنید.
- ۳ یک محیط یادگیری شاد را برای کودکان طراحی کنید.
- ۴ بهترین راهکار برای رسیدن به اصلاح رفتار کودکان را بررسی کنید.
- ۵ دنیای کودکان امروز را تحلیل کنید.
- ۶ تأثیر مسائل دنیای امروز را بر رفتار کودکان تحلیل کنید.
- ۷ عوامل ایجادکننده مشکلات رفتاری کودکان را بررسی کنید.
- ۸ چند موقعیت (داستانک) در زمینه مشکلات رفتاری کودکان طراحی کنید.
- ۹ برای مشکلات رفتاری کودکان (بدقیق، آزاردهنده، قدرت طلب و...) روش‌های اصلاحی ارائه دهید.
- ۱۰ نکات کلی را در برخورد با مشکلات رفتاری کودکان، ارائه دهید.

خودارزیابی پایانی پودمان ۳

واحد یادگیری: شناخت مشکلات کودکان در پیش از دبستان

این کاربرگ برای ارزیابی دانش و مهارت شما در زمینه شناخت مشکلات کودکان در پیش از دبستان تهیه شده است. در هر سؤال بیشترین امتیاز سه و کمترین امتیاز یک است. بر این اساس خود را ارزیابی کنید و به خود امتیاز دهید.

ردیف	موارد	۱	۲	۳
۱	تا چه حد می‌توانید رفتار مربی را تحلیل کنید.			
۲	تا چه حد می‌توانید فهرستی از توانمندی‌های یک مربی در جهت حل مشکلات کودکان تهیه کنید.			
۳	تا چه حد می‌توانید برای کودکان محیط یادگیری شاد طراحی کنید.			
۴	تا چه حد می‌توانید بهترین راهکار را برای رسیدن به ساماندهی رفتار کودکان بررسی کنید.			
۵	تا چه حد می‌توانید دنیای کودکان امروز را تحلیل کنید.			
۶	تا چه حد می‌توانید تأثیر مسائل دنیای امروز را بر رفتار کودکان تحلیل کنید.			
۷	تا چه حد می‌توانید عوامل ایجادکننده مشکلات رفتاری کودکان را بررسی کنید.			
۸	تا چه حد می‌توانید برای مشکلات رفتاری کودکان روش‌های اصلاحی ارائه دهید.			

ارزشیابی پودمان ۳

نمره	استاندارد (شاخص‌ها، داوری، نمره‌دهی)	نتایج	استاندارد عملکرد (کیفیت)	تکالیف عملکردی (شایستگی‌ها)	عنوان پودمان ۳
۳	- توانایی تحلیل مشکلات رفتاری کودکان - به کارگیری روش‌های برخورد با مشکلات رفتاری کودکان به روش خلاق - ارجاع کودکان به مشاوره‌های تخصصی	بالتر از حد انتظار	توسعه شناخت مشکلات شایع رفتاری در کودکان پیش از دبستان براساس منابع معتبر علمی و آموزشی سازمان بهزیستی و آموزش و پرورش پیش از دبستان	تحلیل مشکلات رفتاری کودکان	شناخت مشکلات شایع رفتاری کودک در دوره پیش از دبستان
۲	- به کارگیری روش‌های برخورد با مشکلات رفتاری کودکان - ارجاع کودکان به مشاوره‌های تخصصی	در حد انتظار			
۱	توانایی انجام دادن یکی از شایستگی‌ها	پایین‌تر از انتظار			
نمره مستمر از ۵					
نمره شایستگی پودمان از ۳					
نمره پودمان از ۲۰					